

การศึกษาองค์ความรู้ด้านคติชนของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองที่ส่งผลต่อ
กระบวนการพัฒนาจิตสำนึกการเป็นพลเมืองดีในชุมชน : กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ
A Study of Folklore Knowledge in Indigenous Ethnic Groups that
Affects Process of Citizenship Consciousness Development in
Community : A Case Study of Si Sa Ket Province

อานนท์ ตั้งพิทักษ์ไกร^{1*} และ รพีภัทร ศรีไกรภักดิ์²
Anon Thangpitakkri^{1} and Rapheephath Srikraiphak²*

¹คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ จ.ศรีสะเกษ 33000

¹Faculty of Humanities and Social Sciences, Si Sa Ket Rajabhat University, Si Sa Ket 33000, Thailand

²เครือข่ายองค์กรพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อม จ.ศรีสะเกษ 33000

²Community Development and Environment Network, Si Sa Ket 33000, Thailand

*Corresponding author: E-mail: anon-ko@hotmail.co.th

(Received: November 6, 2018; Accepted: April 1, 2019)

Abstract: The purposes of this research were to study the body of knowledge and the folklore of local ethnic groups in Si Sa Ket province and to present the ways of creating consciousness for being good citizen through body of knowledge and folklore of local ethnic groups in Si Sa Ket province. The research results showed that the body of knowledge and the folklore of local ethnic groups was offerings to the ancestors' spirits, respecting the spirits and holy things that were supernatural and believing in the teaching of Buddhism. To create consciousness for being good citizen through body of knowledge and the folklore of local ethnic groups in the areas of Si Sa Ket province, there were aphorism, teaching, storytelling and folk song, cultivating the faithfulness in traditions and the important rituals of each ethnic group; for instance, worshiping to the ancestor spirits, annual merit making, adhering to the principles of Heet Sib Song Kong Sib See traditions. The folklore can lead to developing of good characters

Keywords: folklore, body of knowledge, ethnic group, consciousness, good citizen.

บทคัดย่อ : การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาองค์ความรู้ และคติชนของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมือง จังหวัดศรีสะเกษ และเพื่อเสนอแนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ผ่านองค์ความรู้และคติชนของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมือง จังหวัดศรีสะเกษ ผลการวิจัยพบว่า องค์ความรู้ และคติชน ของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมือง มีทั้งการเช่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ นับถือผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือธรรมชาติ รวมถึงยึดมั่นในคำสอนของศาสนาพุทธ ส่วนแนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ผ่านองค์ความรู้และคติชนของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมือง ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ นั้นมีสำนวน คำสอน การเล่านิทานและบทเพลงพื้นบ้าน การปลูกฝังความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมที่สำคัญ

ๆ ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น การไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ การทำบุญประจำปี การยึดหลักปฏิบัติ ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ คติชนก่อให้เกิดแนวความคิดการปฏิบัติดีของกลุ่มชน

คำสำคัญ: คติชน, องค์ความรู้, กลุ่มชาติพันธุ์, จิตสำนึก, พลเมืองดี

คำนำ

การศึกษาองค์ความรู้และคติชน ของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาจิตสำนึกการเป็นพลเมืองดีของชุมชน : กรณีศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้ และคติชน ของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมือง ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ และเพื่อเสนอแนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ผ่านองค์ความรู้และคติชนของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมือง ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ทั้งนี้จังหวัดศรีสะเกษมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ส่งผลให้วิถีชีวิตและ ภูมิปัญญาในแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน (Boonphila, 2016) แบบแผนการดำรงอยู่ ขนบธรรมเนียมของกลุ่มชนดั้งเดิมจังหวัดศรีสะเกษมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่นความนิยมในวิถีวัฒนธรรมแบบแผนการปฏิบัติ จุดแข็งของกลุ่มชาติพันธุ์ดำรงไว้ซึ่งองค์ความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น คติคำสอนแบบแผนการปฏิบัติที่สืบทอดกันมา (Boonmee, 2015) การสร้างเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเพื่อการอยู่รอดแต่ยังคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งรูปแบบวิถีชีวิต วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ การปฏิบัติการณ์นับถือศาสนา ความเชื่อ การรักษาประเพณี พิธีกรรม หรือองค์ความรู้ในด้านอื่น ๆ (Khampha, 2018) แม้ปัจจุบันบางพื้นที่จะเลือนหายไปแล้ว แต่ก็ยังคงปรากฏให้เห็นในบางชุมชนที่ยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชนเผ่าดั้งเดิม สะท้อนถึงความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เฉพาะของกลุ่มชน ท่ามกลางกระแสสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงหรือสังคมแห่งยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงในหลายๆด้าน อาทิ ด้านวิชาการด้านเทคโนโลยี ด้านสาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งล้วนก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อวิถีแห่งการดำรงชีวิต

ของประชาชนทุกหนแห่ง (Jamsai, 2017) รวมทั้งประชาชนในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ดังนั้นการส่งเสริมและพัฒนาความเป็นอยู่ในด้านคุณภาพชีวิต และวัฒนธรรมของประชาชนในพื้นที่จึงถือเป็นสิ่งหนึ่งที่มีความจำเป็นมากควบคู่กับการพัฒนาพื้นที่กระบวนการเสริมสร้างการเป็นพลเมืองที่ดีของจังหวัดและของประเทศชาติให้ประชาชนสามารถปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี มีความเข้มแข็งทางสติปัญญา และยึดมั่นในวัฒนธรรมอันดีงาม มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสร้างความรู้ใหม่ได้เพื่อที่จะดำเนินชีวิต ในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างมั่นคง โดยที่ยังคงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ วัฒนธรรมดั้งเดิมอันดีงามของกลุ่มชนชาติพันธุ์ดั้งเดิมของจังหวัดศรีสะเกษไว้ได้ (Daenseekaew, 2016) การศึกษาองค์ความรู้และคติชนของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาจิตสำนึกการเป็นพลเมืองดีของชุมชน ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ จึงเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยที่มุ่งเน้นการศึกษา องค์ความรู้และคติชน ของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมือง และเสนอเป็นแนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ผ่านองค์ความรู้และคติชนของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ อีกทั้งยังเป็นรูปแบบหนึ่งของสหสาขาวิชาที่เข้ามาเป็นส่วนสนับสนุนให้เกิดการบูรณาการในการหล่อหลอม ขัดเกลา อนุรักษ์ และสืบทอดไว้ซึ่งวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ รวมทั้งความเชื่อ และแนวปฏิบัติระดับชุมชนแบบดั้งเดิมของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้ประชากรในพื้นที่เป็นพลเมืองที่มีจิตสำนึกที่ดี มีการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม และช่วยหนุนเสริมกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไปในอนาคต

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นองค์ความรู้ และคติชน ของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมือง ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษและแนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ผ่านองค์ความรู้และคติชนของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมือง ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

กำหนดพื้นที่ในการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยพื้นที่ชุมชนในเขตชนบทที่มีวัฒนธรรมความเชื่อ คือ ประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิม ที่อาศัยอยู่พื้นที่ 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลบกตอง อำเภอกุสุมาลย์ ตำบลตูม อำเภอศรีรัตนะ ตำบลหนองครก อำเภอเมือง และตำบลปราสาทเยอ อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มผู้รู้ (key informant) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล คือ เป็นผู้มีความรู้ด้านต้นกำเนิด กลุ่มวิถีชุมชน และกลุ่มชีวิตพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำพิธีกรรม ผู้นำศาสนา ประชาชนท้องถิ่น และตัวแทนประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมในชุมชน ในแต่ละพื้นที่ ตำบลละ 10 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 40 คน และการสนทนากลุ่มย่อย (focus group) จำนวน 40 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in depth interview) มีประเด็นสัมภาษณ์ เช่น ข้อมูลพื้นฐานบุคคล บริบทชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ องค์ความรู้ และคติชน แนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ผ่านองค์ความรู้และคติชนของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมือง ในชุมชน เป็นต้น และการลงพื้นที่สำรวจบริบทชุมชนและวัฒนธรรม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม

การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

การลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิในชุมชนเกี่ยวกับ บริบทชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ องค์

ความรู้ และคติชน การเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมือง ในชุมชน โดยให้ตัวแทนแต่ละกลุ่มชน ประกอบด้วยผู้นำชุมชน ประชาชนชุมชน ผู้รู้ ผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อสะท้อนความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ถ่ายทอดเรื่องราวผ่านคติชนของกลุ่มชน และมีการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น และการวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูล และนำเสนอข้อมูลทางสถิติแบบพรรณนาความ (descriptive)

ระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย

ตั้งแต่เดือน กันยายน 2560 ถึง สิงหาคม 2561

ผลการศึกษา

1. องค์ความรู้ ด้านคติชน ของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมือง ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ศึกษาในด้านสำนวน คำกล่าว คำพังเพย สุภาษิต นิทานและบทเพลงพื้นบ้าน ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมภาษาถิ่น การเล่นพื้นบ้าน สถาปัตยกรรมพื้นบ้าน ศิลปกรรมหัตถกรรมพื้นบ้าน เครื่องแต่งกายและโภชนาการพื้นบ้าน ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ลาว เขมร กูย (ส่วย) และเยอ มืองค์ความรู้คติชน ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ตั้งแต่อดีตกาล และยังคงมีการสานต่อและประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตจนถึงปัจจุบันนี้ เช่น สำนวนกลุ่มชาติพันธุ์ลาว มีคำกล่าวสอนบุตรหลาน เช่น “ซีก่อนใหญ่ให้เด็กน้อยเห็น” หมายถึง การทำความชั่วให้บุตรหลานได้เห็น ซึ่งหากบุตรหลานไม่พิจารณาวิเคราะห์หรืออธิบายให้เข้าใจ จะทำให้บุตรหลานคนรุ่นใหม่เลียนแบบประเพณีผิดตามในสิ่งที่ไม่ดี กลุ่มชาติพันธุ์เขมรมีสำนวนภาษิตที่นำมาสอนคนในชุมชน และบุตรหลาน มีนิทานและบทเพลงพื้นบ้านสอนแง่คิด ให้ปฏิบัติดีความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมในเขตพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ เป็นองค์ความรู้ที่เป็น

ส่วนประกอบสำคัญในการดำรงชีวิต ที่ปรากฏเด่นชัดได้แก่ พิธีกรรมตามความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการไหว้บวงสรวงสิ่งเร้นลับที่อยู่นอกเหนือธรรมชาติ การบูชาผีบรรพบุรุษ ส่วนภาษาถิ่นของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะมีภาษาเฉพาะกลุ่มที่คอยสื่อสารกับกลุ่มคนในแต่ละชาติพันธุ์ เช่น ภาษากูย (ส่วย) ภาษาเขมร ภาษาอีสานหรือไทยลาว การเล่นพื้นบ้านจะมีความหลากหลายในแต่ละประเภท และมีความแตกต่างกันตามขนบธรรมเนียมปฏิบัติของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น การฟ้อนกลองตุ้มของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว การรำตรุษของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร การเล่นบักลิ้ การเล่นเขื่อนน้อยของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ด้านสถาปัตยกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มีรูปแบบที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของกลุ่มชนในพื้นที่ ทั้งที่เป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นบ้านเรือนที่อยู่อาศัย วัตถุประสงค์เพื่อความเจริญ ชาติหรือพระธาตุ เป็นต้น ส่วนการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ในอดีตมักเลือกทำเลที่เอื้อต่อการยังชีพ เช่น ใกล้แหล่งน้ำ หรือพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมจังหวัดศรีสะเกษ เหมือนกับศิลปหัตถกรรมของกลุ่มชนในภาคอีสานทั่วไป โดยเฉพาะเครื่องใช้สอยในครัวเรือน โดยเฉพาะเครื่องจักสานชนิดต่าง ๆ ที่ทำขึ้นใช้ในครัวเรือน ส่วนวัฒนธรรมการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ จะมีลักษณะที่แตกต่างกันตามแต่ละชนเผ่าและลัทธิอริยาบยจุดเด่นและแนวคิดของแต่ละชนเผ่าได้ชัดเจน เช่น หญิงสูงอายุชาวกูย มักจะนุ่งผ้าลายเฉพาะ และสร้อยคอประดับทำจากเงินแท้และทัดดอกไม้ที่ใบหู ด้านโภชนาการพื้นบ้าน พบว่า อาหารบางชนิดเป็นอาหารดั้งเดิมและมีคุณค่าทั้งในด้านโภชนาการและคุณค่าด้านวัฒนธรรม หรือขนมพื้นบ้านบางชนิดของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรและลาว ได้แก่ ขนมตดหมา (ภาษาลาว) หรือขนมเวือระพอม (ภาษาเขมร)

อย่างไรก็ตาม องค์ความรู้และคติชนวิทยาของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ เป็นเรื่องเล่าที่สืบทอดต่อกันมาไม่สามารถระบุแหล่งที่มาได้ชัดเจน และเป็นสิ่งสะท้อนวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเชื่อบนธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น การถ่ายทอดข้อมูลมีทั้งแบบบอกเล่าต่อกันมาและลายลักษณ์อักษร และเป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุคน ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ

2. แนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ผ่านองค์ความรู้และคติชนของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมือง ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ พบว่าทุกกลุ่มชาติพันธุ์มีเป้าหมายในการสร้างจิตสำนึกการเป็นพลเมืองดีแก่บุตรหลาน สมาชิกในครอบครัว และชุมชน โดยเน้นให้ประชาชนทุกกลุ่มดำเนินชีวิตในชุมชนสังคมโดยมีความคิดดี จิตใจดี และปฏิบัติดี มีความเอื้ออาทรเห็นคุณค่า และช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ในชุมชนสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทน ในขณะที่ชุมชนสังคมจะมีความสุขและพัฒนาได้นั้น สมาชิกในชุมชนจะต้องให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีของชุมชนและสังคม ซึ่งถือได้ว่าบุคคลนั้นเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพที่จะทำให้ชุมชนสังคมสามารถพัฒนาและดำรงชีวิตอย่างปกติสุข แนวทางที่ปรากฏเด่นชัด ได้แก่ แนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกการเป็นพลเมืองที่ดีโดยการสอนบุตรหลานคนรุ่นหลังให้เป็นคนดีผ่านสำนวน คำกล่าว คำพังเพย สุภาษิต อาทิ สำนวนคำกล่าวของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวที่ว่า “ซีก่อนใหญ่ให้เด็กน้อยเห็น” มีความหมายแฝงแนวคิดในการปฏิบัติสิ่งที่ไม่ดีให้บุตรหลานได้เห็นซึ่งหากไม่มีการอธิบายให้เข้าใจแก่บุตรหลานจะเกิดพฤติกรรมเลียนแบบในสิ่งที่ไม่ดีและจะนำมาซึ่งการเกิดปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมา หรือกลุ่มชาติพันธุ์เขมรก็มีสำนวน ภาษิตเกี่ยวกับการรู้จักบุญคุณของข้าวที่กิน มีนิตานและบทเพลงพื้นบ้าน

เช่น เรื่องกะเดิบโดง กะเดิบซลา ที่มุ่งสอนให้ปฏิบัติดี ไม่ละโมภ ส่วนความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม สอนให้คนจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี อาทิ พิธีบนขม้อจ หรือบุญงานศพ ซึ่งในพิธีดังกล่าวจะมีการโปรยข้าวตอก วัตถุประสงค์เพื่อเป็นนัยสั่งสอนบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่ให้เห็นถึงสังขารของชีวิตที่ไม่เที่ยงแท้ มีการเกิด แก่ เจ็บและตาย หรือแม้แต่วัฒนธรรมด้านการแต่งกายของกลุ่มชนชาติพันธุ์กวย ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ที่มีธรรมเนียมว่า การแต่งกายของแม่ที่สูงอายุด้วยผ้าไหมและเครื่องประดับ ๆ ถือว่าบุตรหลานดูแลดี ดังนั้น ชาวกวยจึงนิยมทอผ้าไหมไว้ใช้ในครัวเรือนหรือตอบแทนญาติผู้ใหญ่ผู้มีบุญคุณ เป็นต้น นอกจากนี้การอยู่ร่วมกันในชุมชนของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ยังมีแนวทางในการสร้างการเป็นพลเมืองดีในชุมชน เช่นการสร้างกฎระเบียบหรือข้อปฏิบัติของการอยู่ร่วมกันในชุมชน รวมทั้งความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน การทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชนที่แบ่งกันคิดให้รู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักเป็นคนมีเหตุผล มีส่วนร่วมในกิจกรรมส่วนรวม เช่น การร่วมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม กิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กิจกรรมสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น องค์ความรู้และคติชนของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ มีรูปแบบการสร้างจิตสำนึกการเป็นพลเมืองที่ดีที่แตกต่างกันไป รวมทั้งรูปแบบถ่ายทอดและสืบทอดการเป็นพลเมืองที่ดี แต่มีเป้าหมายเหมือนกันคือสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนทุกคนในชุมชนมีความคิดดี จิตใจดี และปฏิบัติดี มีความเอื้ออาทรเห็นคุณค่า และช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชนสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทน นอกจากนี้องค์ความรู้และคติชนยังเป็นเสมือนกลวิธีในการสร้างชุมชนและสังคมให้มีความสุขและพัฒนา และยังช่วยกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนสังคมให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวัฒนธรรมยึดหลักศีลธรรมประจำ

ใจเป็นบรรทัดฐาน ไม่ล่วงละเมิดศีลธรรม พัฒนาคือเป็นคนดีเพราะการเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ชุมชนสังคมดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

1. **องค์ความรู้ และคติชน ของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมือง** ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ มีความแตกต่างกันในรูปแบบ วิธีการปฏิบัติ การถ่ายทอด การสืบทอด แต่มีเป้าหมายเพื่อสร้างคนให้เป็นคนดี โดยมีการนำหลักคิดมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ และแต่ละกลุ่มวัย ผ่านรูปแบบขององค์ความรู้และคติชน แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ อาทิ สำนวน คำกล่าวคำพังเพย สุภาษิต นิทาน บทเพลงพื้นบ้าน ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม ภาษาถิ่น การเล่นพื้นบ้าน สถาปัตยกรรมพื้นบ้าน ศิลปกรรมหัตถกรรมพื้นบ้าน เครื่องแต่งกายพื้นบ้าน โภชนาการพื้นบ้าน องค์ความรู้และคติชนได้กำเนิดขึ้นพร้อมกับชุมชน และมีการสืบทอดต่อกันมา บางกลุ่มชนสร้างความเชื่อขึ้นมาเพื่อกำหนดแบบแผนพฤติกรรม สอดคล้องกับแนวคิดของ Jaitae *et al.* (2016) กล่าวว่า การสร้างความเชื่อและการให้คุณค่าของสัญลักษณ์นิยม (symbolism) เป็นปรากฏการณ์และเป็นกุศโลบายที่กลุ่มชนมุ่งเน้นแนวทางการปฏิบัติของประชาชน การให้ความสำคัญกับคุณธรรมและจริยธรรม การเคารพกฎเกณฑ์และเงื่อนไขของวิถีการดำเนินชีวิตของ กลุ่มชน คติชนบางเรื่องไม่สามารถระบุแหล่งที่มาได้ชัดเจน แต่สะท้อนวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเชื่อขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ สอดคล้องกับแนวคิดของ Sakhiyeva *et al.* (2014) ได้กล่าวว่ากลุ่มชาติพันธุ์ล้วนมีอัตลักษณ์ที่แตกต่าง มีคุณค่า มีเอกลักษณ์เฉพาะ เป็นเสมือนตัวบ่งชี้ที่สำคัญของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ องค์ความรู้และคติชนบางเรื่องช่วยปลูกจิตสำนึกทางชาติพันธุ์ทำให้สมาชิกในกลุ่มได้รับรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ของตนเอง ได้เรียนรู้คุณค่าทางวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของ

ตนเอง ได้ทั้งความเพลิดเพลินและได้ความรู้ และสะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของท้องถิ่นในหลายด้าน เช่น ประวัติศาสตร์สภาพแวดล้อม วิถีครอบครัว เศรษฐกิจ การเลือกคู่ครอง อาชีพ ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา การเคารพเชื่อฟัง และยกย่องผู้ที่มีความกตัญญู เป็นการแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ความเป็นท้องถิ่น รวมทั้งความเชื่อ และสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติต่อกันมา สอดคล้องกับแนวคิดของ Tipchoi (2014) ได้กล่าวไว้ว่ากลุ่มชนหรือบุคคลหรือกลุ่มชนที่ประเพณีดี รู้จักระลึกบุญคุณบิดามารดาบูรพาจารย์ช่วยให้ประสิทธิประสาทวิชาบรรลุผลสำเร็จในสิ่งที่หวัง คติชนมีบทบาทหน้าที่เฉพาะในด้านวัฒนธรรม และเป็นกระจกส่องเงาสะท้อนวัฒนธรรม ก่อให้เกิดความเป็นแนวร่วมในการยอมรับแบบแผนพฤติกรรมของคนในกลุ่มชนและสังคม การถ่ายทอดองค์ความรู้และคติชน มีทั้งแบบบอกเล่าต่อ ๆ กันมาและลายลักษณ์อักษร และเป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุคน ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะมีกลวิธีรูปแบบการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่างกัน ตามวาระและโอกาส เช่น ช่วงเวลากิจกรรมทำร่วมกันระหว่างครอบครัว และชุมชน

2. แนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ผ่านองค์ความรู้และคติชนของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมือง ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ นั้นทุกกลุ่มชาติพันธุ์ล้วนมีเป้าหมายในการสร้างจิตสำนึกการเป็นพลเมืองดีแก่บุตรหลาน และตนเอง รวมทั้งสมาชิกในครอบครัวและชุมชน โดยเน้นหลักคิดและการปฏิบัติแก่ทุกคน ทุกกลุ่มในชุมชน ให้ความคิดและมีจิตใจที่ดี ปฏิบัติดี มีความเอื้ออาทรเห็นคุณค่าและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชนและสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทน ในขณะที่ชุมชนสังคมจะมีความสุขและพัฒนาได้นั้นสมาชิกในชุมชนจะต้องให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในชุมชนและสังคม จึงถือได้ว่าบุคคลนั้นเป็นพลเมืองที่มี

คุณภาพที่จะทำให้ชุมชนสังคมสามารถพัฒนาและดำรงอยู่อย่างปกติสุข แนวทางที่ปรากฏเด่นชัดอีกประการ ได้แก่ การเสริมสร้างจิตสำนึกการเป็นพลเมืองที่ดี แก่บุตรหลานคนรุ่นหลังให้เป็นคนดี ผ่านสำนวน คำกล่าว คำพังเพยสุภาษิต พิธีกรรม รวมทั้งการสร้างค่านิยม และความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีบรรพบุรุษ ที่ส่งผลให้ลูกหลานมีอยู่เย็นเป็นสุข (Kulprasutidilok and Phollawan, 2018) สำนวน คำกล่าวของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่สืบทอดกันเรื่อยมาในปัจจุบันมีการปรุงแต่งเรื่องราวให้สนุกสนานเป็นที่เข้าใจ และสนใจของเยาวชนและผู้รับการถ่ายทอด อีกทั้งยังให้ความรู้ แฝงแง่คิดในการปฏิบัติดี ไม่ละโมภ แนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกการเป็นพลเมืองที่ดีผ่านการให้ความรู้และปลูกฝังในด้านความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม จะมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะพิธีกรรมของกลุ่มชน ล้วนมีเป้าหมายให้ทุกคนมีจิตสำนึกที่ดี รู้เห็นถึงผลของการกระทำดี ภูมิปัญญาของกลุ่มชนเป็นปัจจัยที่สัมพันธ์กับระบบแบบแผนวิถีชีวิตของกลุ่มชนและยังเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความเป็นตัวตนของกลุ่มชนสมควรอย่างยิ่งที่จะสานต่อสืบทอด (Boonphila, 2016) แนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกการเป็นพลเมืองที่ดีผ่านองค์ความรู้และคติชนด้านอื่น ๆ ที่สำคัญ เช่น วัฒนธรรมและเครื่องแต่งกายมีความแตกต่างและจุดเด่นที่ไม่เหมือนกัน ยกตัวอย่างเช่นของกลุ่มชาติพันธุ์กูย (ส่วย) ที่บุตรหลานจำต้องเอาใจใส่ดูแลในเครื่องแต่งกายของสตรีผู้สูงวัยในครอบครัว เพราะสะท้อนถึงความเอาใจใส่ การดูแล และการกตัญญูรู้คุณ ดังนั้นเครื่องแต่งกายจึงมีความจำเป็นและสะท้อนถึงวัฒนธรรมแนวปฏิบัติของกลุ่มชาติพันธุ์กูย (ส่วย) หรือแม้แต่ในพิธีกรรมอื่น ๆ ที่ สอดแทรกแง่คิดที่ดี และการอยู่ร่วมกันในชุมชน แนวทางในการสร้างการเป็นพลเมืองดีในด้านอื่น ๆ เช่น การสร้างกฎระเบียบหรือข้อปฏิบัติของการอยู่

ร่วมกันในกลุ่มชน การทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงการรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักเป็นคนมีเหตุผล การมีส่วนร่วมในกิจกรรม ส่วนรวม เช่นการร่วมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์แก่ สังคม กิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม กิจกรรมสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น แนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกการเป็นพลเมือง ที่ดีผ่านองค์ความรู้ และคติชนของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นที่ จังหวัดศรีสะเกษ มีความแตกต่างกันในด้านรูปแบบ วิถีปฏิบัติ แต่มีเป้าหมายเหมือนกันคือ สร้างจิตสำนึก ให้ประชาชนทุกคนเป็นคนดี เริ่มต้นตั้งแต่ การบอก กล่าวคำสอนหรือถ่ายทอดองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม ให้แก่บุตรหลานสอดคล้องกับแนวคิดของ Chumpha *et al.* (2019) เสนอไว้ว่าแนวทางสำคัญในการ พัฒนาองค์ความรู้ที่เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมของ ชุมชน คือ การปลูกจิตสำนึกบุตรหลานให้รักและหวง แห่นในความเป็นตัวตนของกลุ่มชน เพื่อหล่อหลอม การเป็นพลเมืองที่ดี รู้จักตอบแทนผู้มีบุญคุณ รวมทั้ง บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไป เป็นต้น องค์ความรู้และคติชน เป็นเสมือนกลวิธีในการสร้างชุมชนและสังคมให้มีความสุขและพัฒนา และยังช่วยกระตุ้นให้สมาชิกใน ชุมชนสังคมให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตนเป็น พลเมืองดี ยึดมั่นในวัฒนธรรม ยึดหลักศีลธรรม ประจำใจเป็นบรรทัดฐาน ไม่ล่วงละเมิดศีลธรรม พัฒนาดนให้เป็นคนดีเพราะการเป็นพลเมืองที่มี คุณภาพเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ชุมชนสังคมดำรง อยู่ได้อย่างปกติสุขและยั่งยืน

สรุป

การศึกษานี้ มีเป้าหมายในการศึกษาองค์ ความรู้ และคติชนกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองในพื้นที่ จังหวัดศรีสะเกษที่มีส่วนสำคัญ ในการหล่อหลอม ขัดเกลา สร้างองค์ความรู้ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมือง และมุ่งเสนอเพื่อเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้าง จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของกลุ่มชาติพันธุ์ ผ่าน

องค์ความรู้และคติชนที่สะสมมาแต่ในอดีตจนถึง ปัจจุบันของกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองโดยมีเป้าหมาย สูงสุดอันจะก่อให้เกิดแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ ตนที่ดีของกลุ่มชนสืบไป

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ผู้วิจัย ขอบพระคุณประชาชน ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ ที่สนับสนุนข้อมูลเพื่อการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- Boonmee, R. 2015. An analysis of folk rituals of the ethnic groups in Sop Perng Community, Mae Taeng district, Chiang Mai province. Proceedings of 15th National and International Conference Interdisciplinary Research for Local Development Sustainability, Northern Rajabhat University, Nakhon Sawan. (July 23, 2015) pp. 1121-1127. (in Thai)
- Boonphila, N. 2016. Phu Tai wisdom cultural cuisine in Udonthani province. Journal of Community Development and Life Quality 4(2): 224-234. (in Thai)
- Chumpha, N., S. Khamkam and L. Treeaekanukul. 2019. Cultural resources knowledge management and development guidelines of Khamu ethnic group in Huay-lan village, Wiang Kaen district, Chiang Rai province. Journal of Community

Development and Life Quality 7(1): 12-23. (in Thai)

Daenseekaew, K. 2016. The study folk tales in Kosum Phisai district: Folklore education. Proceedings of National Conference “The Power for Impelling Thai Society: Language, Literature and Folklore”, Kasetsart University, Bangkok. (May 16-17, 2016) (in Thai)

Jaitae, S., S. Rattanapunya, R. Tamjun, S. Sangwong and P. Ausajai. 2016. The development community learning process for cultural health promotion : A case study Li watersheds, Lamphun province. Journal of Community Development and Life Quality 4(2): 284-296. (in Thai)

Jamsai, T. 2017. A study of drinking alcohol behavior to the impact healthy and community and attitudes toward the drinking culture of ethnic groups Laos, Kui and Khmer : A case study of Si Sa Ket province. Journal of Humanities and Social Sciences Surin Rajabhat University 20(2): 145-161 (in Thai)

Khampha, K. 2018. Guideline for transmission of Hiit Sibsong tradition (twelvemonths tradition) to empowerment community. Ratchaphruek Journal 16(1): 65-74. (in Thai)

Kulprasutidilok, A and P. Phollawan. 2018. Knowledge for healthcare from the wisdom of Thai Song Dum community in Bandon, Uthong district, Suphanburi province. Journal of Community Development and Life Quality 6(1):106-130. (in Thai)

Sakhiyeva, F., S. Berdibayeva, A. Shomanbayeva and A. Kalkhojayeva. 2014. Ethnic identity as an ethnic identity aggregate value orientation. Procedia Social and Behavioral Sciences 114 : 415-419.

Tipchoi, W. 2014. Local wisdom of holy water healers in accidental bone-fixing healing a study of Mr. Prasert Phalapleuk. Journal of Community Development and Life Quality 2(2) : 189-202. (in Thai)